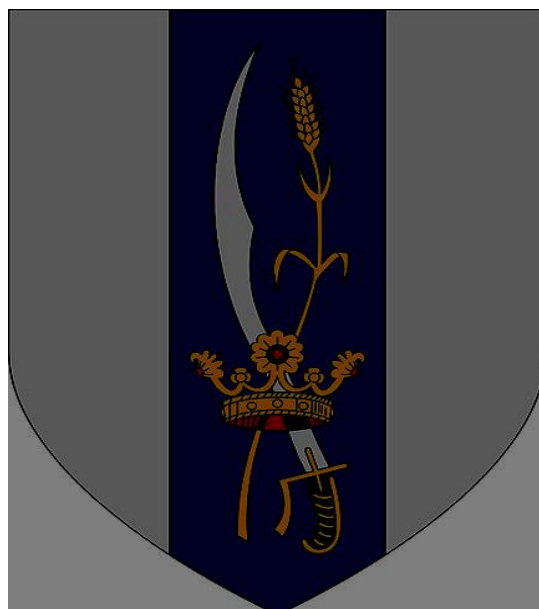

*A szellemi, természeti és épített értékek
településemen, Újfehértón*

Készítette: Pallagi Balázs

2015

Tartalom

1. Bevezetés

2. Újfehértó természetföldrajzi bemutatása

- **2.1 Újfehértó elhelyezkedése**
- **2.2 Újfehértó éghajlata**
- **2.3 Újfehértó vízrajza**
- **2.4 Újfehértó felszíni adottságai**
 - **2.4.1 Újfehértó erdőtársulásai**

3. Újfehértó történelmi bemutatása

- **3.1 Újfehértó története**
 - **3.1.1 Hogyan lett Újfehértó mezőváros?**
 - **3.1.2 Újfehértó neves szülöttei**
- **3.2 Demográfiai adatok**
- **3.3 Újfehértó településszerkezete**
 - **3.3.1 Újfehértó nagyobb településrészei**
- **3.4 Felekezeti megoszlás**

4. Befejezés

5. Mellékletek

6. Felhasznált irodalom

„Itt nagy emberek nem születtek, hanem csak kicsik, nincs a házak falán emléktábla...” (Végh Antal mondta Újfehértóról)

1. Bevezetés

Újfehértó a Közép – Nyírségben, Nyíregyházától déli irányban körülbelül 17 km távolságra található település. Jelen dolgozatom célja, a szellemi, természeti és épített értékek településemen, Újfehértón című téma körüljárása a megadott szakirodalom segítségével. Témaválasztásom fő indoka

az, hogy érdekesnek találom Újfehértó történelmét, mivel véleményem szerint Újfehértónak jelentős szerepe van Szabolcs – Szatmár – Bereg megye történelmében. Témaválasztásom oka, hogy számos szép emlék fűz a szóban forgó településhez.

2. Újfehértó természetföldrajzi bemutatása

2.1 Újfehértó elhelyezkedése

Újfehértó Magyarországon, a Közép – Nyírségben, Szabolcs – Szatmár – Bereg megyében található. Nyíregyházától körülbelül 16-17 km-re délre, míg Debrecentől körülbelül 35 km-re északra található település.

Földrajzi koordinátái: északi szélesség: 47° 30' 4", keleti hosszúság: 19° 3' 11.5" .

2.2 Újfehértó éghajlata

Újfehértó éghajlata mérsékelt meleg, de közel van a mérsékelt hűvöshöz.

A napsütés órák száma évente 1131 és 2317 óra közötti tartományban található, átlagosan évi 1960 óra (**1. számú melléklet**). A napsütés tartalmát legjobban a nappalok hossza határozza meg, de a borultság mértéke is nagymértékben befolyásolja. A tenyészidőszakra esik a napsütéses órák számának körülbelül 80 százaléka.

Sok a mezőgazdaság által hasznosított növény (például: gyümölcs, dohány, napraforgó, stb.) számára ebben a tekintetben tehát kedvezőek a viszonyok.

A napfénytartam alakulása szempontjából nagyon fontos a felhőzet mennyisége. A felhőzet évi értékei 55-60% között vannak.

Újfehértónak a januári középhőmérséklete átlagosan -3 °C. Ettől az adattól jelentős eltérések vannak Újfehértó sokévi adatsorában. A legmagasabb érték, +3,6 °C-os, a legmagasabb pedig -11,6 °C-os (**2-es számú melléklet**). Az átlagos legnagyobb téli lehűlés -20 °C alatt van. A téli napok száma 30-35 közötti tartományban található.

A napi középhőmérséklet csak április 15-20 között emelkedik 10 °C fölé. A késő tavaszi fagyveszély nagy, az utolsó fagy általában április 20-25 között jelentkezik. A mezőgazdaság szempontjából a dombosági területeken az északi és a déli lejtőoldalak, valamint a lejtők és a síkság közötti eltérések hőmérsékleti szempontból is jelentősek. A domborzat különbségeit a talaj, a

növényzet, és egyéb tényezők is növelhetik. A déli lejtők előnyös besugárzásán kívül, az éjjeli lehülések alkalmával a lejtőkön lefolyó hideg levegő a lejtők fagyveszélyességét is nagy mértékben csökkenti, viszont a buckaközi mélyedésekben, laposokon komoly károkat okoz. A kemény, fagyos időjárási helyzetek a homoktérsegen gyakoriak. A májusi fagykarak a gyümölcsösök mellett a zöldségtermesztésben is gyakran jelentkeznek. A tavaszi hónapok átlaghőmérséklete 10-11 °C között van.

A nyári meleg már lényegesen alacsonyabb, mint az Alföld középső és déli vidékein. A nyári hónapok közül a július a legmelegebb 20-21 °C közötti átlagértékével. A nyári felmelegedés szélsőségei azonban nem sokkal maradnak el az Alföld forró nyarú területei mögött. Az éjszakai lehülés még nyáron is nagymértékű, s ez mérsékli a nyári hőségperiódusokat. A nyári napok száma 70-80 között váltakozik.

A hűvösebb éghajlat miatt ősszel a hőmérséklet napi közepe már október 10-15 között 10 °C alá süllyed, s az első őszi fagy is ebben az időszakban jelentkezik.

Újfehértó évi középhőmérséklete 9,5-9,6 °C, a nyári félévben 16,6-16,8 °C. A csapadék évi mennyisége 560-590 mm.

A talaj hőmérsékletének változása legjobban az összetételétől függ. A rossz hógazdálkodású homoktalaj nyáron gyorsan és nagyon felmelegszik, télen pedig erősen lehül. A tavaszi vetéskor, ha elegendő nedvesség van a homoktalajban, a csírázás gyorsabban beindul, mint a kötöttebb talajokon.

Újfehértó uralkodó szele a délnyugati és északkeleti szél. Közép-európai viszonylatban Újfehértó a szeles tájakhoz tartozik. Ez azzal magyarázható, hogy az északkeleti hidegbetörések fő útvonala itt halad keresztül. A délnyugati szelek nagyobb gyakorisága onnan származik, hogy a Dévényi kapun nagy sebességgel érkező nyugat-északnyugati légtömegek az országban szétterülnek, majd a Tiszántúl keleti részén délnyugati irányból fúvó szélként jelentkeznek.

Újfehértón leggyakrabban az ÉK-i, DNY-i szél fúj. Az átlagos szélesebesség a 3 m/s-os érték közelében van.

A szélirányok gyakoriságának adatai alapján kijelenthető, hogy a havi értékek között nagyméretű eltérések vannak. Az évszakok közül a tavasz tűnik ki. Ekkor jelentős északi szelek uralkodnak. A tavaszi szélerózió márciusban és áprilisban is jelentős.

2.3 Újfehértó vízrajza

Újfehértó környéke a XVIII. században lefolyástalan volt, ami a geológiai viszonyok miatt alakult ki. A felszínre érkező csapadékból a párolgás körülbelül 500 mm-t emészt fel. A maradék egy

része a felszín alá szivároghat, mint felszín alatti talajvíz hagyja el a területet. Az ármentesítő munkálatok a XIX. század elején indultak meg. A XX. században létrehozták a VIII-as számú csatornát, amely a IX-es számú csatorával egyesülve vezeti el a Lónyai-csatornába Újfehértó környékének vizeit, ezzel megszűnt a terület lefolyástalansága.

A modern-hálózat kiépítése előtt a lakosság és az állatállomány vízigényét a talajvízből nyerték az újfehértóiak. A talajvíz mélysége egyenetlen a Nyírségben, viszont a buckaközi mélyedésekben közel van a felszínhez. A talajvíz ingadozásaira több tényező hat, amelyek közül Újfehértó talajvízére a legjelentősebb a felszínre érkező csapadék mennyisége.

Újfehértótól északra található a Nagy Vadas-tó mely halászatra kitűnően alkalmas.

2.4 Újfehértó felszíni adottságai

Újfehértó területe félig kötött futóhomokkal, löszel és löszös homokkal fedett hordalékkúp síkság. Gyakoriak az ÉK-DNY-i csapású löszös homokövezetek és az 5-25 méterrel magasabb futóhomok övezetek váltakozása. A felszínt általában viszonylag vastag, löszös homok fedi. Az Újfehértó felszínét borító üledékek fiatal korúak, a pleisztocén legvégéhez kapcsolhatók. Pleisztocén korúnál idősebb üledék nem fordul elő. Újfehértó határában az alábbi geológiai képződmények fordulnak elő.

Löszös homok, homokos lösz. A Nyírségben gyakori a löszös üledék. A löszös köpeny a homokbuckák tetejénél a legvékonyabb, legvastagabb pedig a homokbuckák közötti mélyedésekben.

Szikes löszös homok, homokos lösz. A szikesedés a talajvíz függőleges irányú mozgása miatt alakul ki. Ennek a függőleges irányú mozgásnak a során a mélyebb rétegekből kioldott sók a felszínre kerülhetnek. Újfehértó területén előfordulnak a környezetüknél mélyebben fekvő löszös üledékekkel borított felszínek. Előfordult az is, az általam vizsgált területen, a zártabb mélyedésekben felhalmozódó pangó vizek a száraz nyári időszakban elpárologtak, és oldott sók visszamaradtak.

Folyóvízi üledék. Eddig az általam vizsgált területen csak egy helyen sikerült találni olyan felszínarabot, ahol az eredeti hordalékkúp folyóvízi hordalékának rétegei tanulmányozhatók, vékony löszös takaró alatt. Ez a kis terület egyedülálló a Nyírségben.

Futóhomok (szélfújta homok). Újfehértó határában mind a felszínen, mind pedig a felszín alatt gyakran előfordul futóhomok. A futóhomokot alkotó szemcsék többségének anyaga kvarc, többségüknek a mérete pedig 0,32-0,1 mm között van.

Öntésképződmények (öntéshomok, öntésiszap, öntésagyag). Az öntésképződmények kialakulása a holocén folyamán történt, úgy hogy a mélyebb laposokban és az elhagyott folyóvölgyekben üledék halmozódott fel. Az öntésképződmények felső szintje humuszosodott,

viszont fontos megjegyezni, hogy az öntéshomok, öntésiszap és öntésagyag szemcseösszetételei nagyon különbözőek.

2.4.1 Újfehértó erdőtársulásai

Újfehértó erdőtársulásainak több mint a felét akácok alkotják. Nagy területet borítanak a nemes nyárfák, kisebb területeket a lágylombúak, a tölgyek és a fenyők. A nyílt társulások közül a homokpuszta-rétek jellemzik. Talaját glaciális homokfelszíneken képződött kovárnyos barna erdőtalaj, humuszos homoktalajok, valamint alföldi mészlepedékes csernozjom alkotja.

3. Újfehértó történelmi bemutatása

3.1 Újfehértó története

1711-ben, a Rákóczi-szabadságharc bukását követően Újfehértót lakóiak nagy része elhagyta, birtokosai pedig egymást hibáztatták az adófizetőkben hiányt szenvedő vidékből származó megcsappant jövedelmeikért.

Újfehértó egy része a Rákóczi-uradalomhoz tartozott, s ezért a Rákóczi-szabadságharc bukása után kamarai rész lett Újfehértónak az a része, mely korábban a Rákóczi család grófi ágához tartozott (a Rákóczi birtok mérete minimum Újfehértó méretének egyharmadát, maximum a felét tette ki).

Újfehértóban a XVIII. században árutermelésről még nem igazán beszélhetünk, viszont a vidékek közötti termékcseréről igen. Ung, Bereg és Hegyalja lakossága Újfehértó környékén vásárolta meg hiányzó, alapvető élelmiszereit, a debreceni vásáron az állatokat és a sziksót lehetett haszonnal értékesíteni. A XVIII. és a XIX. század első felében Újfehértón a háziipar, a gyűjtögetés és a halászat az uralkodó gazdálkodási mód.

1772. augusztus 24-étől 2 napon át Újfehértót királyi rendelet értelmében összeíró biztos járta be, felmérve a lakosok terményeit stb., majd településenként érvényes Urbariumokban határozták meg a jobbágyok szolgáltatásait, a jobbágytelkek nagyságát.

Az összeíró biztos 9 pontra keresett választ, ezek a kérdések, illetve a rájuk kapott válaszok az alábbiak voltak:

„1. *Vagyon-é mostanság úrbarioma ezen helységnek? (...)*” Erre a kérdésre nem kaptak választ, mivel Újfehértónak úrbáriuma, vagyis a földesúr birtokállományáról, és a jobbágyságok szolgáltatásairól készült kimutatás 1772-ig még nem volt.

„2. *Ha úrbarioma nincsen, az jobbági kötelezettséget teszik-é contractus (szerződés) szerint mind a jobbágyságok, mind a zsellérek? Mennyi ideje már annak, hogy az a bévett szokás kezdődött, avagy contractusra lépett ezen helység a földes urasággal? (...)*” Újfehértóban csak egy 1767-es szerződés volt fellelhető, mely egy jobbági és egy földesúr között kötött, és azt szabályozta, hogy a jobbágnak évente hét máriást (forintot) kellett fizetnie, és 10 napot kellett szolgálnia, és abban az esetben, ha valaki a jobbágot ki akarta tenni a telkéről, akkor a házának az árát meg kellett téríteni.

„3. *Az hol urbariomok, avagy contractusok nincsenek, miből álló a jobbágyságnak és zsellérségnek adózása és kötelezettsége, aki mostanság szokásban vagyon? (...)*” Az újfehértói földesúrnak voltak szabad menetelű és örökös jobbágyságai. Mind a szabad menetelű, mind pedig az örökös jobbágyságok a jobbági kötelezettségüknek vagy igásállattal, vagy gyalogrobottal tettek eleget. A szabad menetelű jobbágyságok pénzt is fizettek, ezzel szemben az örökösök gyalog teljesítették.

„4. *Minémű haszon vételei vannak ezen helységnek és határjának, avagy ellenben minémű károk szokták közönségesen érni őtet és határját?*” Újfehértónak jó kaszálói voltak, a határban háromnyomásos gazdálkodás folyt. Újfehértóhoz közel, legfeljebb három mérföld távolságban (1 mérföld = 8353,6m) országos vásárok voltak, a határban pedig elegendő legelő volt ahhoz, hogy az újfehértói állatokon kívül még 400 idegen marhát is legeltettek, bérben. Viszont a határban kevés volt az erdő, de a határban jó minőségű ivóvíz volt található. Újfehértóban a káposzta, a dohány és minden kerti vetemény is megtermett. Viszont kevés volt a nád és a fa a lakosság számára képest.

„5. *Hány és minémű hold szántója és rétje vagyon egy egész házhelyes gazdának, és hány pozsonyi mérőt vethet egyik-egyik hold szántó földjében? Nem de nem a rétjein sarjút is kaszálhat-é?*” Erre a pontra olyan válasz érkezett, melyből nem derült ki, hogy mennyi egy egész telkes jobbági szántóföldjének és rétjének nagysága.

„6. *Minémű és hány napi munkát vitt egy gazda eddig végben és hány vonyó marhával? És az midőn az robotra mentek, és vissza jöttek, beszámolhatott-é azon járás-kelesnek ideje is a napszámhoz?*” Erre a kérdésre az a válasz érkezett, hogy a jobbágyságok nem egyformán teljesítik jobbági kötelezettségeiket.

„7. *Adnak-e az itt való lakosok az uarságnak kilencedet? (...)*” Erre az a válasz érkezett, hogy egyes földesúrnak (Aspermont, Czikó) jobbágyságai nem fizettek kilencedet, a többi földesúr viszont vagy beszédte azt természetben, vagy napszámban követelte meg azt.

„8. *Hány pusztá hely vagyon ezen helységben (...)?*” Újfehértóban pusztá telkek nem voltak.

„9. *Ezen helységnek lakói örökös jobbágyságok-é, vagy nem?*” Az újfehértói jobbágyságok némelyike örökös jobbági volt, némelyike pedig szabad menetelű.

Az összeírás és a hitelesítés után készítették el Újfehértó urbáriumát, meghatározták a jobbágytelek nagyságát, meghatározták a jobbágyok szolgáltatásait és engedélyezték az újfehértóiaknak saját boruk árulását a helyi kocsmában.

A XVIII. század végén, a Napóleoni háborúk korában Újfehértó is kivette a részét a katonaaállítás terheiből. A településen megjelentek a toborzók, akik először szép szóval, toborzótáncsal, itatással próbálkoztak kiállítani a településre kivetett újoncilletéket, majd, mivel ez nem sikerült, ezért erőszakkal sorozták.

Nagy riadalmat okozott Újfehértó lakossága körében az 1831. évi kolerajárvány. A településre bejövő utak mentén strázsakunyhókat állítottak, s azokba állandó őrséget rendeltek. Végül kolerás megbetegedés a helységben nem történt.

1836. április 28.-án Újfehértó elnyerte a mezővárosi privilégiumot, s ezzel együtt a vásártartási jogot is.

Az 1948/49-es szabadságharc jelentős változásokat hozott, mivel megtörtént a jobbágyfelszabadítás, s ez jelentős hatást gyakorolt Újfehértó lakosainak életére. A katonák kiállításában Újfehértó mezővárosa is kivette a részét. A szabadságharcban 209 nemzetőr és több mint 150 honvéd származott Újfehértóról.

1858-ban Újfehértót elérte a vasút (Pestet Szolnokon, Debrecenen át Nyíregyházával összekötő vasútvonal, mely 1859-ben kiépült egészen Miskolcig). A vasút révén a lakosság jobban be tudott kapcsolódni a kereskedelembe. A vasút mellett távirda és vasúton véghezvitt postaszolgálat is létesült, melyek munkahelyeket is teremtettek.

A XIX. század második felében egyre több szó esett a Nyírség vadvizeinek Tiszába tereléséről. Ebből a célból a Nyírvíz-Szabályozó Társulat megkezdte vízelvezető árkok ásását. Ez hozzájárult a termőföldek nagyságának növeléséhez és a mezőgazdaság fejlesztéséhez. A Nyírvíz-Szabályozó Társulat azonban vitába keveredett Újfehértó városával, mivel a nyírvizi lecsapoló csatorna miatt 9 híd áthelyezése vált szükségessé, ebből 3 híd az egészen újonnan ásott csatorna útvonalán. Hosszas vita után megegyeztek, hogy Újfehértó a társulattól kapott 1200 forintért megépít 6 hidat, viszont a másik 3 hiddal kapcsolatban a város semmilyen kötelezettséget nem vállalt.

A szerény mértékű növekedés, gyarapodás és polgárosodás ellenére, Újfehértót 1886-ban visszaminősítették nagyközséggé.

Az Újfehértóban előforduló egyéb munkák elvégzésére az 1890. évi I. tc. a közmunka bevezetésére nyújtott lehetőséget. Ez alapján a törvénycikkely alapján az újfehértói közgyűlés a következőképpen határozta meg a közmunkára kötelezettek körét: igavonó állattal nem bíró egyén egy kézi napszámot köteles ledolgozni, vályogházban lakó tulajdonos két kézi napszámot, kőházban, vagy téglaházban lakó 3 kézi napszámot és egy igás napszámot köteles dolgozni az, akinek fogata van.

1894-ben elkészült a Debrecen-Nyíregyháza-Ungvár törvényhatósági közút újfehértói szakasza (3873 méter).

A XIX. század végi, hatalmas filoxéria járvány után a szőlő telepítvények egységes kezelése, védelme érdekében alakultak a hegyközségek. Újfehértón 1895-ben öt hegyközség alakult.

Újfehértó vezetése 1902-ben felterjesztette a Kereskedelemügyi Minisztériumba annak tervét, hogy a gyorsabb ügyintézés érdekében telefonvonalat létesít Nyíregyházával, ennek kiépítésének költségeinek a felét Újfehértó, felét pedig a minisztérium állta volna. A felterjesztésre adott válaszról nincs tudomásunk.

A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium jelentése szerint 1903-ban Újfehértón termelték a megyében a legtöbb selyemgubót.

Az újfehértói képviselő-testület 1911. április 9.-i ülésén egyhangúlag döntött úgy, hogy felépített száz munkásházat, melyet a Földművelésügyi Minisztérium államsegély felajánlásával ösztönzött. Az építkezés helyszíne a város és a vasút közötti 40 holdas terület lett. A házak közül ötven 1912-ben felépült, a másik ötvenet pedig a következő néhány évben építették fel.

Az első világháború előtti utolsó békeévben, 1913-ban, Újfehértó vezetése azzal az ötlettel állt elő, hogy legyen önálló villanyvilágítás a településen, de ezt sem a vármegye, sem a kereskedelemügyi miniszter nem hagyott jóvá és nem engedélyezett.

1914 nyarán az I. világháború kitörésekor jelen lévő megmagyarázhatatlan, hatalmas lelkesedés Újfehértón is jelen volt. Ez a lelkesedés azonban hamarosan elillant, mind a frontokra kikerülő katonák, mind pedig a hátszágban maradó lakosság körében. Az I. világháború, mivel totális háború volt, ezért a hátszág nem függetleníthette magát a háború negatív hatásaitól, melyek közül a legjelentősebbek a munkaerőhiány, az élelmiszerhiány és a rekvirálások voltak.

Az I. világháborúban összesen 251 újfehértói elesett ismert, akiknek a többsége a keleti fronton halt meg (Oroszországban 103-an, Galíciában 18-an), de jelentős az olaszországi harcokban elesettek száma is (26 fő).

Az első világháború 1918-ra hatalmas háborús kimerülést okozott, ami az emberek óriási elégedetlenségét váltotta ki. A régi hatalommal szembeni elégedetlenség segítette a néptanácsok létrejöttét. Mely néptanácsok a végrehajtó hatalom teljes egészét megkaparintották. Újfehértón a helyi néptanács a rend helyreállítása érdekében elrendelte, a fegyvernek minősülő eszközök beszolgáltatását, valamint a 6 óra utáni kijárási tilalmat, illetve számos egyéb intézkedést is.

1919. április 20-át követően Szatmár vármegye egésze román megszállás alá került, Újfehértón román katonai egységek számolták fel az alig egy hónapig fennálló tanács hatalmat.

Az első világháború után létrejövő trianoni határok között a termények értékesítése jelentette a legnagyobb gondot Újfehértó lakosságának, mivel az általam vizsgált település gazdasági élete a XX. század első felében zömében mezőgazdasági jellegű volt. (Egy XX. század első felében készült

felmérés szerint a megművelt terület 84%-át szántóföldként hasznosították **(6-os számú melléklet)**).

A világgazdasági válság Újfehértót is jelentősen érintette, elsősorban az agrárválság gyakorolt rá kedvezőtlen hatást. 1929-ben a törpebirtokosok és a napszámosok majdnem fél évig kereset nélkül voltak, mivel a tavaszi mezőgazdasági munkákhoz csak késve láttak hozzá. A válság begyűrűzésével a mezőgazdaságban dolgozók jelentős részét teljes, vagy részleges munkanélküliség sújtotta. Szabolcsban a válságból való kilábalás jelei 1935-1936-ban jelentkeztek.

Az elhúzódó válság 1935-1936-ra rossz közhangulatot, elkeseredettséget eredményezett. A nyomor, a rossz életkörülmények kedveztek a politikai pártok vidéki szerveződésének. Az újfehértóiaknak az MSZDP agrárprogramja ígérte a legtöbbet, több szabolcsi községben, köztük Újfehértón is megalakult az MSZDP helyi szervezete. A szociáldemokratákon kívül az 1930-as években Szabolcsban a politikai befolyás megszerzésén dolgozott a Független Kisgazdapárt, és a szélsőjobboldali mozgalmak is. Újfehértón az 1930-as években kommunista-gyanús szervezkedés is megjelent.

Az 1938-ban meghirdetett győri fegyverkezési programnak nem volt jelentős újfehértói gazdaság élénkítő hatása, csupán egy terv született egy repülőtér megépítéséről, de ebből nem valósult meg semmi.

A magyarországi politika zsidóellenessé válása Újfehértót is jelentősen érintette, mivel Újfehértónak számottevő zsidó lakossága volt (lásd: 3.4 Újfehértó felekezeti megoszlása c. alfejezet). Újfehértóról először 1940 tavaszán kényszerítettek zsidókat munkaszolgálatra, ez vasúti rakodást jelentett. A második világháború során a keleti frontra küldött, munkaszolgálatos újfehértói zsidók közül senki nem tért vissza, mindannyian meghaltak, a német megszállást követően pedig az újfehértói zsidóság sorsa megpecsételődött (1944).

A második világháború kitörése az egész újfehértói lakosság életére hatást gyakorolt. A hátszágban a lakosságnak szembesülnie kellett az áremelkedéssel, és az áruhiánnyal. A nyíregyházi 12. gyalogezred kötelékében jelentős számú újfehértói szolgált, közülük 27-en estek el, akik közül 6-an a Don-kanyarban. A II. világháború Újfehértói veszteségeit összesen 750-re teszik.

Újfehértóról a keleti front 1944 október 20-23.-a között érte el, és október végén lett vége a környékbeli harcoknak, de ezzel az újfehértói lakosság szenvedései még nem értek véget a szovjet rekvirálások miatt.

A keleti front miatt körülbelül ötszázan menekültek el a településről, 110 lakás maradt üresen, a település 2932 lakóháza közül 240 rongálódott meg, nagy volt az áruhiány, az igavonó állatok 70-80%-a eltűnt. Az Újfehértó által a II. világháborúban elszenvedett károk nagysága 1939. évi pengőben számolva körülbelül 600000 pengő.

Újfehértó 1992-ben város címet kapott, ezzel véleményem szerint méltó rangban foglalja el helyét Szabolcs-Szatmár-Bereg megye térképén.

3.1.1 Hogyan lett Újfehértó Mezőváros?

A mezővárosi státus megszerzésére – ami négy országos vásár megrendezési jogát is jelentette – először 1818-ban tett kísérletet az újfehértói közbirtokosság. Az újfehértói közbirtokosság szándékainak komolyságát mutatja, hogy a vásári privilégium megszerzésén dolgozó bécsi ágensnek 200 forint honoráriumot küldtek. A privilégium elnyerése akadályokba ütközött, nem történt meg 1818-ban.

A városi privilégium elnyerése 1836-ban, a második próbálkozás során sikerült. Az 1836. április 5-i küldöttgyűlés jegyzőkönyvében arról olvashatunk, hogy Barkassy Imre udvari ágens március 29-én kelt levelében Bécsből azt jelenti, „*hogy a tekintetes földesuraságnak ő császári és királyi felségéhez intézett esedezéséhez képpent ezen helység a mezővárosok sorába emeltetett, s ebben hetenként egy heti, s esztendőnként négy országos vásár kegyelmesen megengedődött...*” . 1836. április 28.-án, V. Ferdinánd jóvoltából nyerte el Újfehértó a mezővárosi státust.

3.1.2 Újfehértó neves szülöttei

„Itt nagy emberek nem születtek, hanem csak kicsik, nincs a házak falán emléktábla...” (Végh Antal mondta Újfehértóról)

Szoboszlai Pap István, tiszántúli református püspök, kuruc ezredskapitány (Újfehértó, 1786. november 12. – Debrecen, 1855. augusztus 14.)

Némethy András László, magyar királyi helytartósági titkár, közjogi- és szépíró (Újfehértó, 1801. február 20. - Bécs, 1866. április 25.)

Mosolygó Mihály, A Szent Ilona szigetére száműzött Napóleon őrségének tagja (Újfehértó, 1796? - Újfehértó, 1863. március 21.)

Kubinyi Lajos, nemzetgazdasági író, lapszerkesztő (Újfehértó, 1820. április 22. - Budapest, 1880. március 12.)

Révész Imre, református lelkész, egyházi reformer, a Magyar Tudományos Akadémia tagja (Újfehértó, 1826. január 14 – Debrecen, 1881. február 13.)

Margitay Dezső, író (Újfehértó, 1836. április 26. - Rákoskeresztúr, 1898. június 7.)

1848/49-ben a szabadságharc résztvevői közül Újfehértóról 209 nemzetőr és több mint 150

honvéd származott.

Pozsgay (Posgay) Ferenc, hadnagy (Újfehértó, 1817 – Nyírbátor, ?)

Szunyoghi Szunyogh Ábrahám, hadnagy (Újfehértó, 1825. február 14 – Újfehértó, 1873. március 14.)

Szunyoghi Szunyogh Sándor, hadnagy (Újfehértó, 1822. - Újfehértó, 1856. február 16.)

Margitfalvi Margitay Lajos, főhadnagy, (Újfehértó, 1829. március 30 – Újfehértó, 1886. június 7.)

Margitfalvi Margitay Gyula, hadnagy (Újfehértó, 1831. február 15 – Újfehértó, 1893. március 26.)

Csernyus Lőrinc, Bem apó futártisztje (Egerszólát, 1826 – Újfehértó, 1898. október 18.)

Naményi Antal, főhadnagy (Újfehértó, 1819. március 22 – Budapest, 1866.)

Aranyos József, százados (Újfehértó, 1822. március 22. - Törökbecse, ?)

Szunyoghi Szunyogh Albert, százados (Újfehértó, 1817. szeptember 20 – Nagyvárad, 1890, július 20.)

László Imre, főbíró (Újfehértó, 1861. november 22 - ?)

Dánielné Lengyel Laura, író (Újfehértó 1874. május 28. - Budapest 1954. június 2.)

Mosolygó József, szentszéki tanácsos, főesperes parochus (Újfehértó, 1883. június 2. - Tokaj, 1959. november 2.)

Zajti Ferenc, író, történész, festőművész, a magyarság őstörténetének kutatója (Újfehértó, 1886. március 5 – Budapest, 1961. június 29.)

Nyíri Tibor, író (Újfehértó, 1906. december 16. - Budapest, 1971. december 30.)

Rákos Sándor, költő, műfordító, esszéíró (Újfehértó (Kálmánháza (Kámánháza 1949-ig Bogárháza néven Újfehértó külterületét képezte), 1921. november 25 – Budapest, 1999. December 26.)

Vitéz Tóth Lajos, mártír vadászrepülő, posthumus alezredes (Újfehértó, 1922. augusztus 25. - Budapest, 1951. június 11.)

Békési Gyula, költő (Újfehértó, 1924. november 10 – Budapest, 2003. február 25.)

Prof. Dr. Gyimesi Sándor, egyetemi tanár, a történettudományok kandidátusa (Újfehértó, 1933. július 30. – Budapest, 1995. október 2.)

3.2 Demográfiai adatok

1785-ben Újfehértó népessége 2539 volt. Egy 1828-as felméréskor viszont kerekén 6000 volt, ami 43 év alatt 3461 fős növekedés jelent (+57,5%). Tehát megállapítható, hogy közel 50 év alatt Újfehértó népessége közel megduplázódott, és megállapítható az is, hogy Újfehértó volt a legnépesebb falu Szabolcs vármegyében. (Szabolcs vármegyében ekkor 14 város, 134 falu és 91 pusztta volt, összesen 192579 lakossal).

Fényes Elek 1839-es statisztikájából kiindulva tudjuk, hogy Újfehértónak 1839-ben 7226 lakosa volt, tehát megállapíthatjuk, hogy Újfehértó népessége nagyon dinamikusan fejlődött, mivel 1828 és 1839 között 1226 fővel emelkedett Újfehértó lakosságának a száma, ez 17% -os növekedés.

1847-ben Újfehértó lakossága 7658 volt (Fényes Elek, 1847). Ami az 1839-es 7226 főhöz képest 432 fős növekedés (+5,97%). Az 1839-es 7228 főhöz képest pedig (+5,9%).

Az 1890.-ik évi népszámlálás eredménye szerint 1890-ben Újfehértónak 7898 lakosa volt. Ez az 1847-es 7658-hoz képest 240 fős növekedés (+3,1%).

Újfehértónak az 1900. évi népszámlálás eredménye szerint 9337 lakosa volt. Ez az 1890-es 7898-as lakosságához képest 1439 fős növekedés (+18,2%).

Az 1910-es népszámláláskor 10567 lakosa volt Újfehértónak. Ez az 1900. évi lakosságához képest 1230 fős növekedés (+11,7%).

1930-ban Újfehértó lakosainak száma 13571 fő volt, ami az 1910-es népszámláláshoz képest 3004 fős növekedés (+28%).

Az első és a második világháború nagy véráldozatokkal járt, az első világháborúban 281 újfehértói halt meg, míg a második világháborúban 750.

Újfehértó demográfiájával kapcsolatban kijelenthető, hogy az általam vizsgált korszakban (1711-1945), Újfehértó lakosságszáma nagyjából megötszöröződött.

<i>Év</i>	<i>Teljes lakosság (fő)</i>	<i>Növekedés (fő)</i>	<i>Növekedés (%)</i>
<i>1785</i>	2539	Nincs adat	Nincs adat
<i>1828</i>	6000	3461	57,50%
<i>1939</i>	7226	1226	17,00%
<i>1847</i>	7658	432	5,97%
<i>1890</i>	7898	240	3,10%
<i>1900</i>	9337	1439	11,70%
<i>1930</i>	13571	3004	28,00%

1. számú táblázat: Újfehértó lakosságszámának változása az 1785 és 1930 közötti időszakban

3.3 Újfehértó településszerkezete

Újfehértó többutcás, apró tömbtelkes, alföldi óriásfalu volt 1836 előtt (**3-as számú melléklet**), majd pedig 1836-ban mezőváros lett. Újfehértó (**4-es és 5-ös számú mellékletek**) észak-déli irányú főutcájának neve az általam vizsgát korszakban: Nagydebreceni út (ma:Vöröshadsereg útja) volt, mely út kötötte össze a délen fekvő Mályvászkerttel. A Nagydebreceni út kissé kanyargós volt, mivel Újfehértó keleti részén fekvő (jelenleg már nem létező) Fehér-tó partvonalát követte. Újfehértónak városias jelleget nyújtott a Fő tértől északra fekvő Piac tér (ma: Béke tér).

3.3.1 Újfehértó nagyobb településrészei (1711-1945)

Balogh-telep: Valószínűleg Balogh főbíróról kapta a nevét, aki 1910-ben volt főbíró, és az apósa volt Nánásy Mihály újfehértói földbirtokosak.

Ereszkedő: Újfehértó északkeleti részén található. Ereszkedő – hegynek is hívják.

Füzes: Ficfásnak is hívják ezt a posványos területet. Részben beépült.

Liptai-tag: Szőlőskertek és gyümölcsösök voltak itt. Nevét egykori birtokosáról kapta.

Magyarvég: Újfehértó legnagyobb településrésze. Területe Újfehértó fő terétől (Fő tér), egészen Újfehértó déli végéig terjed.

Mályvászkert: A XIX. században részben vízállásos terület volt, és a népi emlékezet is nyirkos területként tartotta számon, ahol csakmályva meg dudva nőtt. Gúnyneve Bödönteleg vagy Zsírtelleg volt, mivel az ott élő emberek annyira szegények voltak, hogy gyakran a zsírosbödönjeik üresek voltak. 1830-ban már biztosan használták ezt az elnevezést.

Molnártag: Újfehértónak sok Molnár nevű lakója volt, viszont valószínűleg egy Molnár István nevű újfehértóiról kapta ez a településrész a nevét.

Oláhvég: A XVII.-XVIII. században Újfehértóra került román, szerb, ruszin etnikumú népesség lakóhelye, akik a XVIII. század végétől fokozatosan elmagyarosodtak.

Ricsaj: A Honvéd utcát és a Honvéd-közt az újfehértóiak Ricsajak, vagy Ricsaj falunak evezték, mivel egyesek szerint sok volt a veszekedés ezen a településrészen a férjek és a feleségek között.

Százház: Az általam vizsgát korszakban első két évszázadában (XVIII. és XIX. század)

szőlőskertek terültek el a helyén. Nevét az 1930-as években kapták, mivel a helyiek azt állították, hogy az 1930-as években száz, egyforma, nyeregtetős házat építettek a rászorulóknak számára, viszont a valóság az, hogy 1911-1912-ben munkásházat építettek ide.

Szemszúró: Ezt az elnevezést már a XVIII. században is használták, fontos közlekedési csomópont volt, mivel innen Bököny és Geszteréd felé haladtak utak.

Az itt leírt főbb településrészek megtekinthetőek a 4-es és 5-ös számú mellékletekben.

3.4 Újfehértó felekezeti megoszlása

Egy 1818-as statisztikai felmérés szerint Újfehértón 3069 református, 1786 görögkatolikus, 604 katolikus, 511 zsidó (izraelita) és 30 evangélikus lakott **(2. számú táblázat)**.

„Új vagy Rác Fejértó, magyar mezőváros Debrecenhez északra 3 mérföldnyire: 7226 lakossal, kik közt 1013 római, 1324 görög katolikus, 54 evangélikus, 4005 református, 830 zsidó.” (Fényes Elek, 1839). Ebből az adatból megállapítható, hogy 1818 és 1839 között a görögkatolikusok kivételével mindegyik felekezet száma növekedett. A római katolikusok száma 67,9 %-kal növekedett, a görögkatolikusok száma -26 %-kal csökkent, az evangélikusok száma 80%-kal növekedett, a reformátusok száma 30%-kal növekedett, míg a zsidók (izraeliták) száma 62%-kal növekedett. Ezen adatok alapján megállapítható, hogy az 1818 és 1839 közötti időszakban eltelt 21 évben a leginkább a zsidók (izraeliták) száma növekedett (80%), míg ezzel szemben a görögkatolikusok száma 26%-os csökkenést mutat, ami rendkívül negatív adat annak fényében, hogy az összes nem görögkatolikus felekezet híveinek száma növekedett **(3. számú táblázat)**.

Az 1890.-ik évben történt népszámlálás adatai alapján Újfehértónak 1898 római katolikus lakosa volt, 2253 görögkatolikus, 132 evangélikus, 2862 református és 753 zsidó (izraelita) lakosa volt. A római katolikusok száma az 1839-es 1013-ról 885 főre növekedéssel 1898 főre növekedett (+87,3%). A görögkatolikusok száma 1324 főről 929 főre növekedéssel 2253 főre növekedett (+70,2%). Az evangélikusok száma az 1839-es 54-ről 78 főre növekedéssel 132-re növekedett (+69%). A reformátusok száma 4005-ről 1143 főre csökkenéssel, 2862-re csökkent (-39,94%), míg a zsidók (izraeliták) száma az 1839-es 830-ról 77 főre csökkenéssel 753 főre esett vissza 1890-re (-11,3%) **(4. számú táblázat)**.

Év	Felekezet megnevezése	Hívek száma (fő)
	Református	3069

1818	Görögkatolikus	1786
	Katolikus (római)	604
	Zsidó (izraelita)	511
	Evangélikus	30

2. számú táblázat: Újfehértó felekezeti megoszlása 1818-ban

<i>Év</i>	<i>Felekezet megnevezése</i>	<i>Hívek száma (fő)</i>	<i>Változás 1818-hoz képest (fő)</i>	<i>Változás 1818-hoz képest (%)</i>
1839	Református	4005	936	30,00%
	Görögkatolikus	1324	-462	-26,00%
	Katolikus (római)	1013	409	67,90%
	Zsidó (izraelita)	830	319	62,00%
	Evangélikus	54	24	80,00%

3. számú táblázat: Újfehértó felekezeteinek megoszlása 1839-ben és 1818-hoz viszonyított számuk

<i>Év</i>	<i>Felekezet megnevezése</i>	<i>Hívek száma (fő)</i>	<i>Változás 1839-hez képest (fő)</i>	<i>Változás 1839-hez képest (%)</i>
1890	Református	2862	-1143	-39,94%
	Görögkatolikus	2253	929	70,20%
	Katolikus (római)	1898	885	87,30%
	Zsidó (izraelita)	753	-77	-11,30%
	Evangélikus	132	78	69,00%

4. számú táblázat: Újfehértó felekezeteinek megoszlása 1890-ben és 1839-hez viszonyított számuk

4. Befejezés

Összegzésképpen elmondható, hogy Újfehértó a Nyírség egyik legjelentősebb városa, és jelentős szerepe van annak történelmében.

Az elmúlt 300 évben Újfehértó folyamatosan fejlődött lakosságában, településszerkezetében, építészetében és nagyon sok más szempontból is.

Újfehértónak számos olyan szülötte volt, akiknek az életére méltán büszke lehet Magyarország. Remélem, hogy Újfehértónak a jövőben is számos híres szülötte lesz, akik jó hírét fogják terjeszteni ennek a településnek.

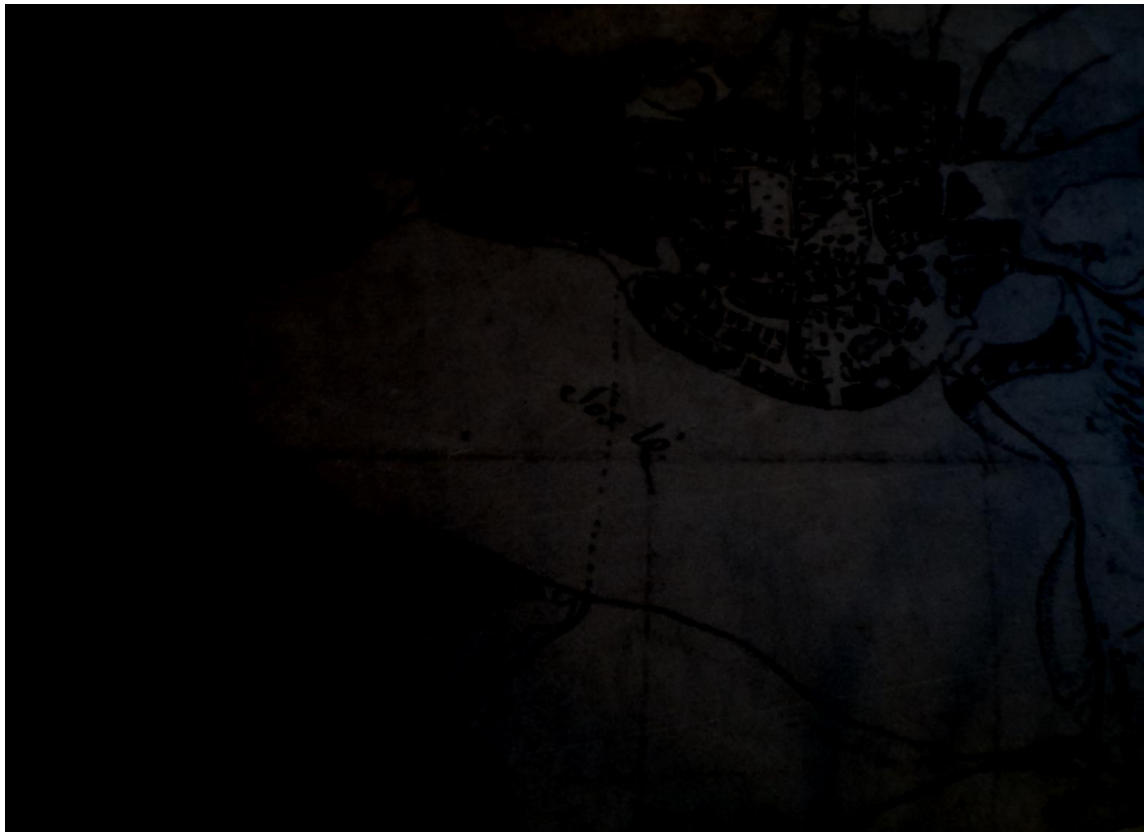
5. Mellékletek

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Össz.
Max.	120	124	221	263	353	359	365	377	266	215	116	67	2317
Min.	17	30	74	117	165	175	182	182	97	65	37	16	1131
Átlag	62	75	139	189	251	259	281	262	191	136	67	46	1960

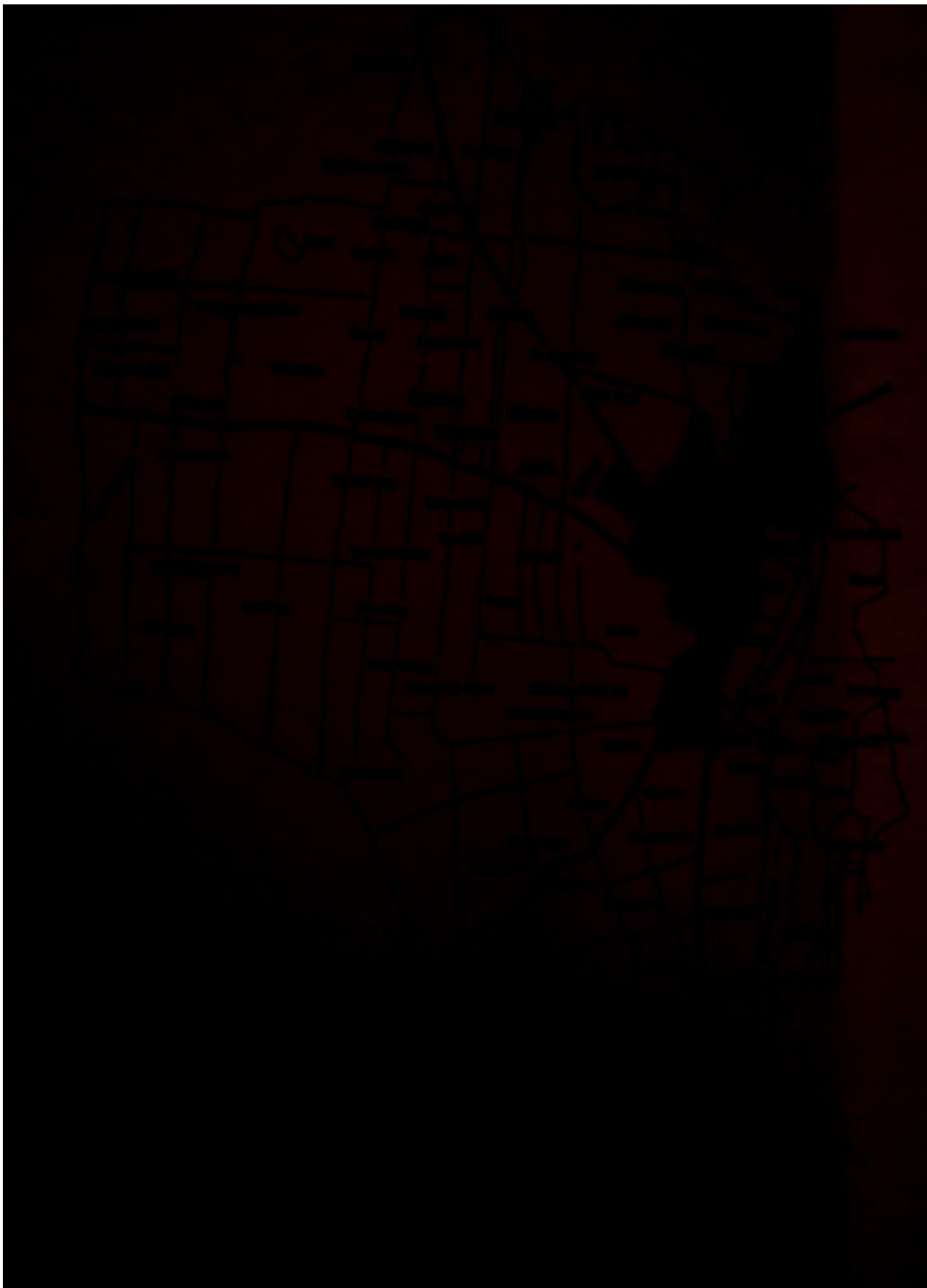
1. számú melléklet: A napsütéses órák száma (forrás: Buczkó: Újfehértó története)

Hónap	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
°C	-3	-1	5	10	16	18	21	20	16	10	4	0

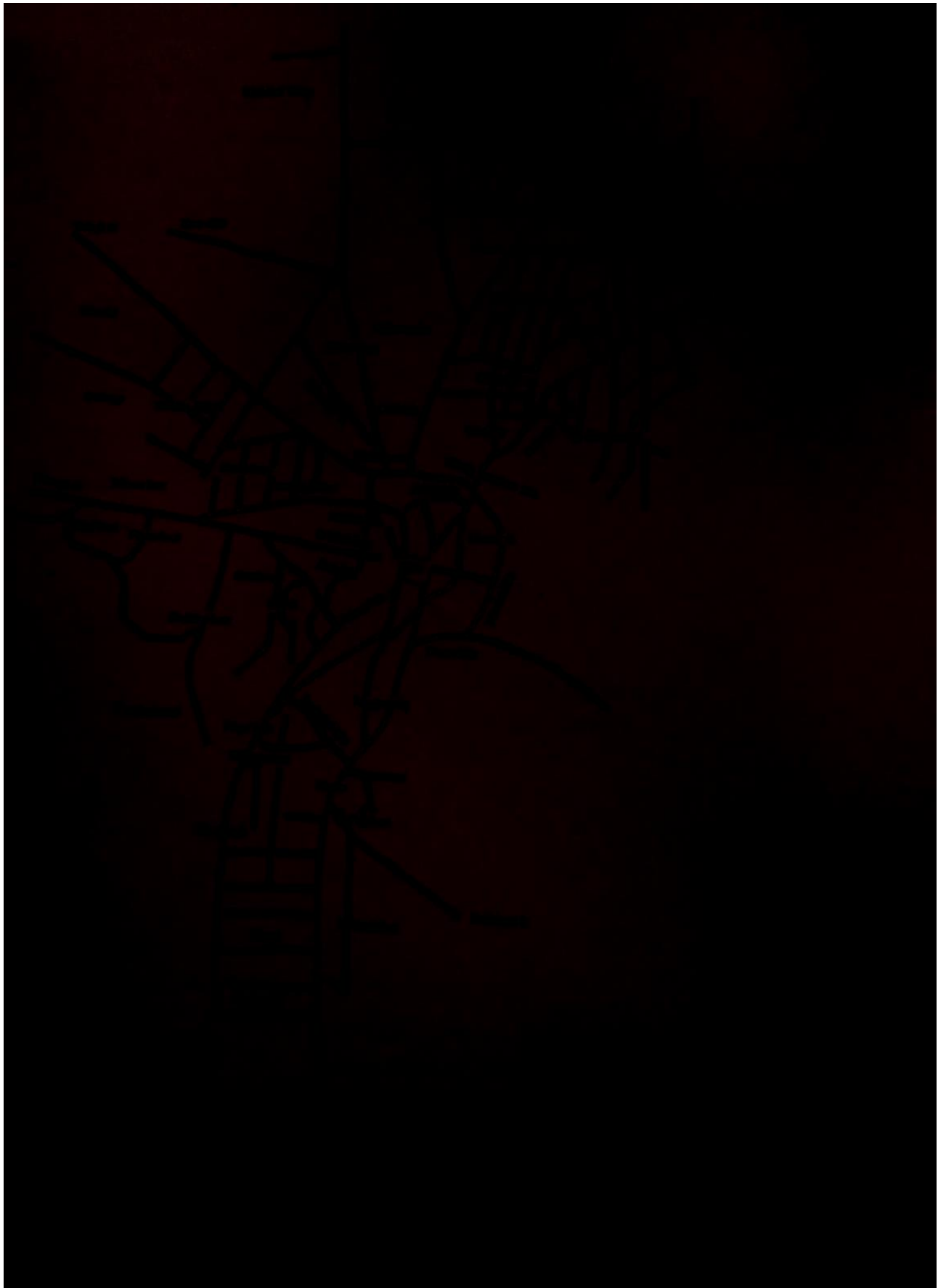
2-es számú melléklet: A hőmérséklet havi középértékei (forrás: Buckó: Újfehértó története)

3-as számú melléklet: Újfehértó térképe 1856-1860 (forrás: Buczkó: Újfehértó története)

4-es számú melléklet: Újfehértó határának földrajzi nevei (forrás: Papp József: Újfehértó földrajzi nevei c. fejezet az Újfehértó története c. könyvből)

5-ös számú melléklet: Újfehértó belterületének földrajzi nevei (forrás: Papp József: Újfehértó földrajzi nevei c. fejezet az Újfehértó története c. könyvből)

Művelési ág	Katasztrális hold	Az összterület százalékában
Szántóföld	22945	84
Kert	242	0,9
Rét	1411	5,2
Szőlő	589	2,2
Legelő	724	2,6
Erdő	200	0,7
Nádas	29	0,1
Földadó alá nem eső	1156	4,3

6-os számú melléklet. A megművelt terület hasznosítása (forrás: Reszler Gábor: Újfehértó története 1914-től 1989-ig c. fejezet az Újfehértó története c. könyvből).

6. Felhasznált irodalom

Szerkesztette: Buckó József: Újfehértó története, Kiadta: Újfehértó Város Képviselő Testülete, Újfehértó, 2000

Buczko József: Jeles személyiségek Újfehértó múltjából, Kiadta: Újfehértói Városi Múzeum, Újfehértó, 2004

Fényes Elek: Magyarországnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben, Pest, 1839

Sípos Ferenc: Újfehértóról írták I. (Újfehértói füzetek 8.) Kiadta: A Nagyközségi Tanács és a Hazafias Népfront Nagyközségi Bizottsága, Újfehértó, 1988

Sípos Ferenc: Újfehértóról írták II. (Újfehértói füzetek 9.) Kiadta: A Nagyközségi Tanács és a Hazafias Népfront Nagyközségi Bizottsága, Újfehértó, 1989

Sípos Ferenc: Újfehértóról írták III. (Újfehértói füzetek 10.) Kiadta: A Nagyközségi Tanács és a Hazafias Népfront Bizottsága, Újfehértó, 1989

Sípos Ferenc: Újfehértóról írták IV. (Újfehértói füzetek 11.) Kiadta: Újfehértó Önkormányzata, Újfehértó, 1991

Sípos Ferenc: Újfehértóról írták V. (Újfehértói füzetek 12.) Kiadta: Újfehértó

Önkormányzata, Újfehértó, 1992

Kasza Sándor: Szabolcs – Szatmár – Bereg megye Kézikönyve, Ceba Kiadó,
Budapest, 1998

GPS koordináták az alábbi internetes oldal segítségével lettek megadva:
futas.net/gps/gps-koordinatak-hely-keresese.php